

XVIII  
a m ž i a u s  
studijos

7

LIETUVOS  
Didžioji Kunigaikštystė  
Giminė. Bendrija. Grupotė



LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII

a m ž i a u s  
studijos

7

LIETUVOS  
Didžioji Kunigaikštystė  
Giminė. Bendrija. Grupotė

Sudarytoja  
RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos  
institutas

Vilnius  
2021

## **XVIII amžiaus studijos | Eighteenth-Century Studies**

Recenzuojamas tęstinis mokslo leidinys, leidžiamas nuo 2014 m. | Peer-reviewed journal published since 2014.

### **Redakcinė kolegija | Editorial Board**

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Prof. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Dr. Adam STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Europos koledžas Natoline, Londono universiteto koledžas |

College of Europe, Natolin, University College London

Prof. habil. dr. Jolanta GELUMBECKAITĖ

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas | Goethe-Universität Frankfurt am Main

Doc. dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas, Pedagogikos fakultetas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny

Doc. habil. dr. Ilja LEMEŠKIN

Praho Karolio universitetas, Baltistikos centras | Univerzita Karlova v Praze

Habil. dr. Andrej MACUK

Lenkijos mokslų akademijos Tadeuszo Manteuffelio Istorijos institutas |

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk

Prof. habil. dr. Dariusz ROLNIK

Katovicų Silezijos universitetas | Uniwersytet Śląski w Katowicach

PD habil. dr. Christiane SCHILLER

Berlyno Humboldtų universitetas | Humboldt-Universität zu Berlin

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas, Teisės istorijos institutas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

**Svetainė internete | Website** <http://www.istorija.lt/journals/xviii-amziaus-studijos/>

### **Redakcinės kolegijos adresas | Contact address**

Lietuvos istorijos institutas

Tilto g. 17, 01101 Vilnius, Lietuva

El. paštas [smigelskyte.stukiene@gmail.com](mailto:smigelskyte.stukiene@gmail.com)

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės

Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2021

© Straipsnių autoriai, 2021

© Lietuvos istorijos institutas, 2021

ISBN 978-609-8314-04-5

ISSN 2351-6968

## TURINYS

Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 8  
Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 12

### KLIENTAI. BIČIULIAI. POLITIKAI

#### **Gintautas Sliesoriūnas**

Jonušas Antanas Višnioveckis apie motinos, brolio ir savo politinių akcijų motyvus (1700–1707 m.) . . . 18  
Janusz Antoni Wiśniowiecki on the Motives of Political Actions by his Mother, Brother and his Own (1700–1707). *Summary* . . . 32

#### **Mindaugas Šapoka, Vilija Gerulaitienė**

Lietuvos didžiojo etmono Liudviko Pociėjaus planas pašalinti iš sosto Augustą II 1714 metais: tarp tikrovės ir fikcijos . . . 34  
The Plan of Lithuanian Great Hetman Ludwik Pocij to Dethrone Augustus II in 1714: Between Reality and Fiction. *Summary* . . . 53

#### **Андрэй Мацук**

Планы магнатских группировок на избирательные кампании в правление Августа III . . . 54  
Didikų grupuočių rinkiminių kampanijų planai valdant Augustui III. *Santrauka* . . . 71

#### **Arnaud Parent**

Prancūzų slaptoji misija Abiejų Tautų Respublikoje: barono Antoine'o-Charles'io de Vioménilio vaidmuo Baro konfederacijoje 1771–1772 m. . . . 72  
French Secret Mission in the Polish-Lithuanian Commonwealth: the Role of Baron Antoine-Charles de Vioménil in the Bar Confederacy in 1771–1772. *Summary* . . . 96

#### **Вадим Аниперков**

«Наш партизан»: личность и служебная карьера Шимона Коссаковского в свете российской дипломатической и военной корреспонденции (1790–1794 гг.) . . . 97  
„Mūsų partizanas“: Simono Kosakovskio asmenybė ir karjera 1790–1794 m. Rusijos diplomatinės ir karinės korespondencijos šviesoje. *Santrauka* . . . 156

#### **Dariusz Rolnik**

Adam Chmara, ostatni wojewoda miński, i jego relacje z Sapiehami. Klient, przyjaciel, polityk – o genezie sojuszy oraz przyjaźniach politycznych w czasach stanisławowskich uwag kilka . . . 157

Klientas, bičiulis, politikas. Paskutinis Minsko vaivada Adomas Chmara ir jo santykiai su Sapiegomis. Keletas pastabų apie politinių grupuočių ir sąjungų genėžę Stanislovo Augusto valdymo laikotarpiu. *Santrauka* . . . 168

## TIKINČIŪJŲ BENDRUOMENĖS

### **Vytautas Smilgevičius**

Raguvos parapijos demografiniai aspektai 1700–1800 metais . . . 170

Demographic Aspects of Raguva Parish in 1700–1800. *Summary* . . . 198

### **Karolis Tumelis**

Pavojingi ryšiai? Nesusituokusių vyrų ir moterų santykiai Lietuvos katalikiškuose bažnytiniuose teismuose XVIII a. . . 199

Dangerous Liaisons? Informal Relations between Unmarried Persons and their Treatment in the Eighteenth Century Lithuanian Catholic Ecclesiastical Courts. *Summary* . . . 223

### **Ugnė Jonaitytė**

Nesantuokinių vaikų motinos Vilniaus dekanate XVIII a.: socialinis statusas ir geografinė kilmė . . . 225

Mothers of Illegitimate Children in the Eighteenth Century Vilnius Deanery: Social Status and Geographical Origin. *Summary* . . . 245

### **Jan Bulak**

Stan parafii diecezji żmudzkiej w świetle raportu do Justickolegium

z 1798 roku . . . 246

Žemaitijos vyskupijos parapijų būklė 1798 metų raporto

Justickolegijai šviesoje. *Santrauka* . . . 263

## SOCIALINIAI RYŠIAI. ŠALTINIAI IR TYRIMAI

### **Janina Kamińska**

Wspólnota profesorów Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego

1781–1794 . . . 266

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyriausiosios mokyklos profesorių bendrija

1781–1794 metais. *Santrauka* . . . 278

### **Ewa Kula**

Źródła do badań nad zbiorowością nauczycieli Komisji Edukacji Narodowej w zbiorach rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego . . . 279

Šaltiniai Tautinės edukacinės komisijos mokytojų bendruomenei tirti Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių fonduose. *Santrauka* . . . 292

**Robertas Jurgaitis**

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės egzulantų integracijos problemos XVIII a.: Smolensko vaivadijos atvejis . . . 293

Problems of Integration of Exiles in the Eighteenth-Century Grand Duchy of Lithuania: the Case of Smolensk Voivodeship. *Summary* . . . 310

**Rugilė Pangonytė**

Juozapato Mykolo Karpio karjeros pradžia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio Karolio Stanislovo Radvilos aplinkoje . . . 312

The Beginning of Juozapas Mykolas Karpis' Career in the Circle of Karolis Stanislovas Radvila, the Chancellor of the Grand Duchy of Lithuania. *Summary* . . . 327

**RECENZIJOS IR ANOTACIJOS**

Andrzej Stroynowski. Obrady sejmu grodzieńskiego 1784 roku. Studium z dziejów kultury parlamentarnej. *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 330

**Asmenvardžių rodyklė** . . . 338

**Vietafordžių rodyklė** . . . 353

# JUOZAPATO MYKOLO KARPIO KARJEROS PRADŽIA LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS KANCLERIO KAROLIO STANISLOVO RADVILOS APLINKOJE

**RUGILĖ PANGONYTĖ**

Klaipėdos universitetas

*Anotacija.* Straipsnyje nagrinėjamas ankstyvasis Žemaitijos vyskupo Juozapato Mykolo Karpio (*Jozafat Michal Karp*, 1679–1739) karjeros etapas. Parodoma Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio Karolio Stanislovo Radvilos (*Karol Stanisław Radziwiłł*, 1669–1719) įtaka formuojantis jo sekretoriaus Juozapato Mykolo Karpio aplinkai bei karjerai, atskleidžiamas karjeros pradžioje užsimezgsių ryšių poveikis tolimesnėms pareigoms užimti. Pasinaudojant iki šiol į istorinę apyvertą neįvesta 1703–1708 m. ir 1720–1722 m. korespondencija, saugoma Vyriausiajame senųjų aktų archyve Varšuvoje ir Biržų muziejuje „Sėla“, nustatomas ankstyvoje karjeros stadijoje susiformavusių ryšių tęstinumas. Parodoma, kad reikšmingą vaidmenį J. M. Karpiui kilti karjeros laiptais turėjo Vilniaus vyskupo Konstantino Kazimiero Bžostovskio (*Kazimierz Konstanty Brzostowski*, 1644–1722) figūra.

Reikšminiai žodžiai: Karolis Stanislovas Radvila, Juozapas Mykolas Karpis, Vilniaus vyskupas Konstantinas Kazimieras Bžostovskis, Radvilų klientai, Vilniaus vyskupija, Žemaitijos vyskupija.

## Įvadas

Ankstyvųjų naujųjų laikų epochoje individas save suvokė kaip platesnės žmonių grupės narį. Socialinę grupę formavo ir jos narius vienus su kitais siejo ne tik šeiminiai ir giminystės ryšiai, bet ir priklausomybė tam pačiam luomui ir konfesijai, taip pat ekonominiai bei kultūriniai interesai, politinės pažiūros ir įsitikinimai. Tačiau grupė kartu buvo reikalinga ir individualiai savirealizacijai, asmens išskirtinumui sukurti. Joje buvo mezgami naudingi ryšiai politinėms ir ekonominėms aukštumoms siekti. Iki valstybės valdymo struktūroje įsitvirtinant pareigybių užėmimo konkurso būdu principui, sėkminga karjera valstybinėje tarnyboje buvo įmanoma tik esant tam tikro socialinio tinklo dalimi, išnaudojant tarpusavio ryšius ir mezgant santykius su grupės lyderiu.

Tinkamas vaidmens atlikimas grupėje turėjo įtakos santykiams su lyderiu, kuris, savo ruožtu, galėjo paveikti individo karjerą, jei pastarojo veikla grupėje būdavo įvertinama teigiamai. Todėl svarbų vaidmenį siekiant karjeros turėjo ne tik asmeninės savybės, bet ir glaudūs kontaktai su lyderiu artimos aplinkos nariais. Kaip šis karjeros formavimo modelis reiškėsi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės



didikų ir jų klientų aplinkoje XVIII a. pradžioje, duomenų suteikia išlikęs epistolinis amžininkų palikimas. Šio straipsnio tikslas – nustatyti dvasininko Juozapato Mykolo Karpio socialinius ryšius, susiformavusius 1703–1708 m. laikotarpiu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio Karolio Stanislovo Radvilos aplinkoje, bei šių ryšių įtaką tolesnei dvasininko karjerai.

Istoriografijoje išskiriamos dvi J. M. Karpio karjeros linijos: politinė ir bažnytinė. Yra žinoma, kad jis nuosekliai kilo karjeros laiptais ar įgydavo vis naujų pareigybių, tačiau šaltinių stoka nesuteikia galimybių tolygiai atskleisti visą J. M. Karpio gyvenamąjį laikotarpį. Didžiausias dėmesys skiriamas 1703–1708 m. bei 1720–1722 m. laikotarpiams. Pirmasis laikotarpis svarbus dėl J. M. Karpio besiformuojančios aplinkos, jos teikiamų galimybių. Antruoju laikotarpiu jau matomi pasiekti rezultatai.

J. M. Karpio socialinė aplinka nėra sulaukusi gilesnio tyrėjų dėmesio. Istoriografijoje nerasime specialių tyrimų apie dvasininko aplinką, draugus, bendražygius ar kitus jo kontaktus. J. M. Karpio gyvenimo ir karjeros atžvilgiu taip pat likę neištirtų laikotarpių. Šiai asmenybei skirtuose darbuose fiksuojami tik paskiri faktai: greta informacijos apie tarnybą pas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerį K. S. Radvilą ir Abiejų Tautų Respublikos valdovą Stanislovą Leščinskį (*Stanisław Leszczyński*, 1677–1766) nurodoma, kad jis bendradarbiavo su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakancleriu Stanislovu Antanu Ščiuka (*Stanisław Antoni Szczuka*, 1654–1710) ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonu Liudviku Konstantinu Pocijumi (*Ludwik Konstanty Pocij*, 1664–1730)<sup>1</sup>. Taip pat užsimenama apie jo „prastus santykius“ su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleriu Mykolu Servacijumi Višnioveckiu (*Michał Serwacy Wiśniowiecki*, 1680–1744), kuris nuniokojo jo dvarus Polesėje<sup>2</sup>.

XVIII a. 4-ajame dešimtmetyje J. M. Karpį palaikė aukštieji Lietuvos dvasininkai: 1735 m. gruodžio 7 d. mirus Žemaičių vyskupui Aleksandrui Mykolui Horainui (*Aleksander Mikołaj Horain*, g. 1651) ir atsilaisvinus Žemaitijos vyskupo vietai, Vilniaus vyskupas Mykolas Jonas Zenkavičius (*Michał Jan Zienkiewicz*, ~1670–1762) pasiūlė į šią vietą jau anksčiau jo numatytą kandidatą – J. M. Karpį. Šiai kandidatūrai pritarė sufraganas Jurgis Kazimieras Ancuta (*Jerzy Kazimierz Ancuta*, ~1650–1737) bei Smolensko vyskupas Boguslavas Korvinas Gosieviskis (*Bogusław Korwin Gosiewski*, 1660–1744)<sup>3</sup>. Smolensko vyskupo parama J. M. Karpiumi žinoma jau nuo 1722 m., kada Vilniaus prelatūroje atsilaisvinus kustodo pareigoms B. K. Gosieviskis kartu su Vilniaus vyskupu Motiejumi Juozapu Ancuta (*Maciej Józef Ancuta*, ~1650–1723) palaikė J. M. Karpio kandidatūrą<sup>4</sup>.

1 Józef Gierowski, Karp Józef Michał, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XII/1, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1966, p. 94.

2 *Ibid.*, p. 94.

3 Motiejus Valančius, *Raštai*, t. II, Vilnius: Vaga, 1972, p. 156.

4 Intronisatio Perill[ustris] Josaphati A° 1723, 1723, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAB RS), F43-800, p. 11.

Akivaizdus istoriografinių pozicijų ir informacijos trūkumas skatina giliau pažvelgti į J. M. Karpio socialinius ryšius ir jų įtaką jo veiklai pasitelkus šaltinius. Gausus J. M. Karpio epistolinis palikimas saugomas Vyriausiajame senųjų aktų archyve Varšuvoje<sup>5</sup>, Radvilų archyvo V skyriuje. Jame sukaupti laišškai asmenų, kurie rašė į Radvilų namus, t. y. ne tik Radviloms, bet ir jų rezidencijų, dvarų prižiūrėtojams ir pan. Čia esanti J. M. Karpio korespondencija apima beveik visą jo gyvenamąjį laikotarpį – 1703–1739 m. Tai galėtų rodyti ilgalaikį J. M. Karpio bendradarbiavimą ne tik su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleriu K. S. Radvila, kuris mirė 1719 m., bet ir kitais Radvilų šeimos nariais bei jų dvaro aplinka. Vis dėlto minėto laikotarpio korespondencija nėra visa išlikusi. Neišlikę laišškai nuo 1709 iki 1717 m. Taip pat nuo 1728 iki 1736 m. Tai yra viena iš priežasčių, trukdanti pamatyti tolygų J. M. Karpio perėjimą iš politinės veiklos į bažnytinę sistemą. Greičiausiai todėl istoriografijoje trūksta būtent šių laikotarpių biografinių detalių. Kol kas sunku nustatyti korespondencijos trūkumo priežastis. Galbūt laišškai buvo sunaikinti sąmoningai, galbūt J. M. Karpis nebeprisiekė (bent jau kurį laiką) K. S. Radvilos dvarui. Nors 1709 m. rugpjūčio mėn. paskutiniame išlikusiam laiške nerašoma apie atsitraukimą, ryšių nutraukimą ar atsisveikinimą, tačiau trumpas atsitraukimas galėjo būti. Apie jį užsimenama 1717 m. pirmajame laiške. Tačiau atsitraukimo būta trumpo, nes laiško turinys nerodo santykių pokyčių ar nutrūkusio ilgalaikio susirašinėjimo. Šiame tyrime analizuosime 1703–1708 m. korespondenciją, kai J. M. Karpis veikė šalia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio. Svarbu pastebėti, kad Vyriausiajame senųjų aktų archyve esančios korespondencijos turinys yra visiškai orientuotas į K. S. Radvilos interesus. J. M. Karpis laiškuose rodo savo pastangas įgyvendinti Lietuvos kanclerio planus ir siekius bei tam jam padedančius asmenis. Tačiau be grįžtamojo ryšio santykis su šiais kontaktais lieka neaiškus.

Visiškai kitokį vaizdą pateikia Biržų muziejuje „Sėla“<sup>6</sup> saugoma 1719–1723 m. J. M. Karpiui rašyta korespondencija. Keletas laiškų yra ir ankstesnių metų. Palyginus su Biržų muziejuje esančiu epistoliniu palikimu, Radvilų archyve saugomi laišškai minimaliai atskleidžia J. M. Karpio santykį su adresatais. Biržų muziejaus saugomuose laiškuose yra daugiau asmeniškumų, labiau atsiskleidžia tarpusavio ryšys ir svarbiausia matyti jo kilimas karjeros laiptais bei asmenys, turėję tam įtakos. Be to, J. M. Karpis charakterizuojamas per kito asmens požiūrį į jį, skirtingai nuo Vyriausiajame senųjų aktų archyve esančių laiškų, kai visa informacija pateikiama jo paties. Būtent kitų asmenų laišškai J. M. Karpiui padėjo nustatyti jo gana gausius socialinius kontaktus. Tad pastarasis šaltinis leidžia ne tik susipažinti su J. M. Karpio susirašinėjimo aplinka, bet ir mėginti atskleisti socialinių kontaktų,

5 Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (toliau – AGAD). J. M. Karpio korespondencija saugoma Radvilų archyve, žr. Archiwum Radziwiłłów, dz. V, nr 6465.

6 Biržų muziejus „Sėla“, GEK 2236.

užmegztų 1703–1708 m., grįžtamąjį ryšį. Žvelgiant iš vėlesnės korespondencijos atgal, matyti, kiek ir kokių kontaktų jam pavyko užmegzti ir išlaikyti nuo savo karjeros pradžios K. S. Radvilos dvare. Tiek archyvo, tiek muziejaus šaltiniai papildo vienas kitą ir, taikant analitinį bei lyginamąjį metodus, leidžia nustatyti, kaip per dešimtmetį keitėsi J. M. Karpio korespondentų tinklas.

### Juozapas Mykolas Karpis Lietuvos didžiojo kanclerio Karolio Stanislovo Radvilos dvare 1703–1708 m.

Istoriografijoje konstatuotas faktas, kad J. M. Karpis buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio K. S. Radvilos klientas ir sekretorius<sup>7</sup>. Sławomiras Karpis mini, kad jau J. M. Karpio senelis Petras Karpis buvo Jonušo Radvilos (Biržų–Dubingių linija) ginklanešys, „įgavęs pono malonę ir paaukštinimą“<sup>8</sup>. Jis nurodo, kad ir Petro sūnūs Steponas Kazimieras bei Jokūbas „prireikus taip pat teikė savo paslaugas Radviloms“<sup>9</sup>. Deja, neišskirta kuriems. Yra žinoma, kad Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleriui K. S. Radvilai (Nesvyžiaus–Olykos linija) tarnavo du Stepono Kazimiero sūnūs: Jonas ir Juozapas Mykolas<sup>10</sup>. Akivaizdu, kad Karpių giminės atstovai jau nuo XVII a. užsirekomendavo Radviloms kaip ištikimi klientai.

Tikėtina, kad J. M. Karpis Radvilų aplinkoje pasirodė pačioje XVIII a. pradžioje. Pirmasis iš Radvilų rezidencijos Bialoje Čluchovo administratoriui išsiųstas J. M. Karpio laiškas datuotas 1703 m. lapkričio 11 d.<sup>11</sup> Šio laiško turinys leidžia teigti, kad J. M. Karpis Bialos aplinkoje atsidūrė jau anksčiau. J. M. Karpio biografijoje nuo mokslų baigimo 1697 iki 1703 m. yra visiškai nežinomas laikotarpis, kurio metu jis tapo Smolensko pastaliu ir pateko į K. S. Radvilos aplinką. J. M. Karpis, tvarkydamas asmeninius K. S. Radvilos reikalus, įgijo jo pasitikėjimą, taip tapdamas jo artimiausios aplinkos dalimi, bei įgudo vykdyti Lenkijos ir Lietuvos valdančiojo elito atstovų duodamus pavedimus.

Karjeros pradžioje daugiausia laiškų J. M. Karpis parašė Slucko valdų ekonomui Stanislovui Niezabito夫斯基ui (*Stanisław Niezabito夫斯基*, 1641–1717). Žinoma, šie laišakai nėra asmeninio pobūdžio, dauguma parašyti K. S. Radvilos pavedimu. Juose perduodama to meto aktuali politinė ir karinė informacija: Rusijos ir Švedijos kariuomenių judėjimai, informacija apie Abiejų Tautų Respublikos valdovo

7 Józef Gierowski, *op. cit.*, p. 94.

8 Sławomir Karp, *Zagarnięcie Zamościa przez szwedów w roku 1704 w świetle relacji Jozafata Michała Karpia, podstolego Smoleńskiego*. Przyczynek do historii miasta, in: *Sudia z Dziejów Wojskowości*, t. II, Białystok: Muzeum Wojska w Białymstoku, 2013, p. 71.

9 *Ibid.*, p. 71.

10 *Ibid.*

11 1703 m. lapkričio 11 d. J. M. Karpio laiškas, Biala, AGAD, Archiwum Radziwiłłów, dz. V, syg. 6465/I, l. 1.

ir Lietuvos didžiojo kanclerio veiksmus, naujienos apie pareigūnus, kariuomenės aprūpinimą ir pan. Pateikiami trumpi komentarai Biržų pilies apgulimo situacijai nusakyti. Taip pat nepamirštama pasiskusti nepareigingų kurjerių veikla, kuri trukdo punktualiai korespondencijai<sup>12</sup>. 1705 m. daugiausia susirašinėjama Slucko reikalais. Perteikiamos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio pastangos išspręsti apgulties problemą<sup>13</sup>.

1704 m. laiške S. Niezabitovskiui randame J. M. Karpio perduodamas iš Vilniaus vyskupo Kazimiero Konstantino Bžostovskio (*Kazimierz Konstanty Brzostowski*, 1644–1722) gautas naujienas<sup>14</sup>. Manoma, kad būtent K. S. Radvilos aplinkoje susiformavo jūdviejų ryšys, vėliau turėjęs teigiamą poveikį bažnytinei J. M. Karpio karjerai.

1706 m. švedų kariuomenė pradėjo griauti išimtinai K. S. Radvilos dvarus ir rezidencijas. Didelis smūgis K. S. Radvilai buvo Nesvyžiaus sunaikinimas. Griuvėsiai ir švedų persvara kare priverčia K. S. Radvilą tų pačių metų birželio pradžioje pereiti į Stanislovo Leščinskio pusę<sup>15</sup>. J. M. Karpis perėjo kartu su juo, taip atsidurdamas Stanislovą Leščinskį rėmusioje aplinkoje. Laiškų turinys šiek tiek pakinta. Daugiau informacijos atsiranda apie švedų kariuomenės veiksmus. 1707 m. daugiausia bendradarbiaujama su Jokūbu Zigmantu Rybinskiu (*Jakub Zygmunt Rybiński*, m. 1725), kuris laiškuose įvardijamas Kulmo pakamariu. J. M. Karpis su juo susitikdavo ir svarbiausias pokalbių detales aprašydavo laiškuose K. S. Radvilai<sup>16</sup>.

Susiklosčius palankioms aplinkybėms, 1708 m. J. M. Karpis pakeičia sekretoriaus pareigas ėjusį kanclerio K. S. Radvilos rezidentą Stanislovo Leščinskio dvare Samuelį Kazimierą Švykovskį (*Samuel Kazmierz Szwykowski*, 1668–1752)<sup>17</sup>. Žinoma, ši pozicija sustiprino J. M. Karpio padėtį. Leido ne tik užmegzti naujus kontaktus su artimiausiais Stanislovo Leščinskio aplinkos nariais, bet ir sutvirtinti senus. Valdovą lankę pareigūnai žinojo, kad J. M. Karpis yra Lietuvos kanclerio patikėtinis, tad dažnai reikalus, susijusius su K. S. Radvila, tvarkydavo per jį. J. M. Karpis ir toliau buvo jo sekretorius, tik su papildomomis pareigomis stebėti

12 1704 m. spalio 3 d. J. M. Karpio laiškas S. Niezabitovskiui, Nesvyžius, AGAD, Archiwum Radziwiłłów, dz. V, syg. 6465/I, l. 4–5.

13 1705 m. gegužės 10 d., birželio 3 d., birželio 17 d., birželio 23 d., liepos 26 d. J. M. Karpio laiškai S. Niezabitovskiui, Myrius, AGAD, Archiwum Radziwiłłów, dz. V, syg. 6465/I.

14 *Ibid.*, l. 7.

15 Andrzej Rachuba, Radziwiłł Karol Stanisław, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXX/2, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1987, p. 244.

16 1707 m. balandžio 18 d., balandžio 20 d., balandžio 21 d., balandžio 23 d. J. M. Karpio laiškai K. S. Radvilai, Ščecinekas, AGAD, Archiwum Radziwiłłów, dz. V, syg. 6465/I.

17 Jerzy Dygdała, *Przy boku króla Stanisława Leszczyńskiego (1706–1709): Wyprawy do Saksonii i Litwy w latach 1706–1708*, Warszawa: Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, 2018, t. I, p. 8.

valdovą ir jo aplinką. Be to, J. Gierowski teigė, kad šalia Stanislovo Leščinskio jis kaip ir pavadavo Lietuvos didįjį kanclerį K. S. Radvilą<sup>18</sup>. J. M. Karpis, nesant K. S. Radvilos šalia Stanislovo I, atstovavo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleriui, vietoj jo tvarkė visus dokumentus, tarėsi su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakancleriu, siųsdavo K. S. Radvilai visą informaciją ir reikiamus antspauduoti dokumentus. Tad jam artimai teko bendradarbiauti su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakancleriu S. A. Ščiuka<sup>19</sup>, kuris dažnai kreipdavosi į J. M. Karpį dėl K. S. Radvilos pozicijos vienu ar kitu klausimu bei dėl dokumentų antspaudavimo. Korespondencija atskleidžia, kad J. M. Karpis puikiai pažinojo savo globėją ir iškilus klausimams beveik visada pateikdavo atsakymą iškart. Jų dviejų pokalbius jis aprašydavo laiškuose K. S. Radvilai<sup>20</sup>.

Švedų pralaimėjimas Poltavos mūšyje pakeitė situaciją. 1710 m. spalio 3 d. K. S. Radvila pasirašė ištikimybės Augustui II deklaraciją, kurią išsiuntė valdovui ir Rusijos carui Petru I bei vėl prisiekė ištikimybę Augustui II<sup>21</sup>. J. M. Karpis dar kurį laiką pabuvojo šalia Stanislovo Leščinskio, tačiau 1711 m. antroje pusėje nustojo eiti jo sekretoriaus pareigas<sup>22</sup>. Situacija gana keista, nes iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad jis pasitraukia kartu su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleriu, tačiau iš tiesų jis toliau veikia Stanislovo Leščinskio pusėje, o su K. S. Radvila galimai ryšius nutraukia<sup>23</sup>. Ir iš tiesų, be kelių epizodų, vėl turime nežinios laikotarpį J. M. Karpio biografijoje nuo 1711 iki 1716 m. 1733 m. Stanislovui Leščinskiui vėl kandidatavus į valdovo sostą, jis buvo vienas pagrindinių jo šalininkų Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Nors galiausiai valdovo rinkimuose palaikė Augustą III<sup>24</sup>.

Per šeimos klientinius ryšius atsidūręs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio dvare, J. M. Karpis sugebėjo išnaudoti situaciją ir įsitvirtinti Radvilų aplinkoje. Įgijęs K. S. Radvilos pasitikėjimą jis buvo paaukštintas ir tapo valdovo sekretoriumi. Vis dėlto išlikusioje korespondencijoje šio laikotarpio J. M. Karpio aplinka atsispindi minimaliai. Kadangi laišakai nėra asmeninio pobūdžio, juose minima daug įvairių pareigūnų, kuriuos jis pastebi dėl tam tikrų veiksmų, pasisakymų, turimų įtarimų ar glaudesnio bendravimo. Iš jų išsiskiria tik keletas asmenų, su kuriais daugiausia siejo dalykiniai klausimai ir su kuriais daugiausia susirašinėta. Tai, be abejo, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris K. S. Radvila, Slucko

18 Józef Gierowski, *op. cit.*, p. 94.

19 *Ibid.*

20 1708 m. kovo 9 d. J. M. Karpio laiškas K. S. Radvilai, Geranainys, AGAD, Archiwum Raddziwiłłów, dz. V, syg. 6465/IV, l. 214, 250–252, 256; 1708 m. kovo 9 d. J. M. Karpio laiškas K. S. Radvilai, Geranainys, *Ibid.*, syg. 6465/II, l. 116–121; 1708 m. kovo 16 d. J. M. Karpio laiškas K. S. Radvilai, Geranainys, *Ibid.*, syg. 6465/I, l. 174–175, 178–179, 186–190; 1708 m. kovo 25 d. J. M. Karpio laiškas K. S. Radvilai, Vilnius, *Ibid.*, l. 214–215, 221.

21 Andrzej Rachuba, *op. cit.*, p. 245.

22 Józef Gierowski, *op. cit.*, p. 94.

23 Jerzy Dygdała, *op. cit.*, p. 11

24 Józef Gierowski, *op. cit.*, p. 95.

valdų administratorius S. Niezabitovskis, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakancleris S. A. Ščiuka bei Kulmo pakamaris J. Z. Rybinskis.

### **Kunigo Juozapato Mykolo Karpio kontaktai 1720–1722 m.**

Nagrinėjamu laikotarpiu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris K. S. Radvila jau buvo miręs, o J. M. Karpis, tapęs kunigu, ir toliau priklausė Stanislovo Leščinskio šalininkų gretoms. Tuo metu po truputį buvo įsitvirtinama bažnytinėje sistemoje. Kaip jau minėta, istoriografija apie J. M. Karpio aplinką perėjus į bažnytinę veiklos sritį taip pat yra skurdi. Pateikti biografiniai faktai apie jo bažnytinę karjerą atskleidžia tik keletą asmenų įtaką šiame kelyje. Be to, istoriografijoje daugiau akcentuojama jo bažnytinė karjera nei politinė veikla, nors akivaizdu, kad šiose srityse buvo veikiamą lygiagrečiai. Tad J. M. Karpiui rašyti laišškai 1720–1722 m. atskleidžia tuometinę jo bendradarbiavimo aplinką, svarbias įtakas bei pateikia informacijos apie jo veiklą.

Išnagrinęjus laišų rinkinį, nustatyta, jog J. M. Karpis susirašinėjo su įvairaus rango asmenimis. Remiantis anksčiau pateikta informacija, akivaizdu, kad aplinka ryšiams formotis buvo palanki. Laiškų autorių pavardės rodo, jog J. M. Karpis susirašinėjo su senato nariais, senatoriais dvasininkais ir pasauliečiais bei vaivadijų ir pavietų pareigūnais. Daugiausia išlikę tuo laikotarpiu J. M. Karpiui rašytų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rūmų maršalo Povilo Karolio Sanguškos (1680–1750) laišku (dvidešimt) bei Žemaičių seniūno Kazimiero Zaraneko-Horbovskio (m. 1729) laišku (septyniolika) ir šešiolika laišku, rašytų Lenkijos Karalystės vėliavininko žmonos Kotrynos Barboros Radvilaitės-Branickos (1693–1730). Taip pat išliko Rusios vaivados Jono Stanislovo Jablonovskio (1669–1731) keturiolika laišku bei po trylika laišku, parašytų Vilniaus vyskupo K. K. Bžostovskio, Vilniaus koadjutoriaus M. J. Ancutos ir Krokuvos kašteliono Adomo Mikalojaus Seniavskio (1666–1726). Liko išsaugota dvylika Krokuvos vyskupo Konstantino Felicijono Šaniavskio (1668–1732) laišku. Taip pat iki šių dienų išliko devyni Žemaitijos sufragano M. J. Zenkovičiaus, septyni Lietuvos didžiojo raštininko ir Vilniaus vyskupo sufragano B. K. Gosevskio ir penki Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės raštininko Mykolo Juozapo Sapiegos (1670–1738) laišku. Išsaugotas mažas skaičius Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio M. S. Višnioveckio laišku – tik keturi bei po tris Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės arklaininko pagalbininko Karolio Vyžyckio ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio žmonos Onos Kotrynos Sanguškaitės-Radvilienės (1676–1746) laiškus. Po du laišku yra išlikę Lenkijos Karalystės rūmų iždininko Pranciškaus Maksimilijono Osolinskio (1676–1756), Bresto vaivados Vladislavo Juozapo Sapiegos (1652–1733), Lietuvos lauko etmono Stanislovo Ernesto Denhofo (~1673–1728), Krokuvos kanaaninko S. Švykovskio, Kijevo vaivados žmonos Viktorijos Leščinskos-Potockos

(~1679–1732), Jonušo Aleksandro Sanguškos (1712–1775), Kališo kašteliono Motiejaus Mycielskio (1690–1747), Juozapo Špilovskio, Lietuvos dvaro maršalo žmonos Marianos Sanguškienės (1693–1729) bei Kžyvinsko kašteliono Kazimiero Vlostovskio. Deja, tik po vieną laišką išsaugota Palenkės vaivados Stefano Mikalojaus Branickio (1640–1709), Vilniaus vyskupo sufragano J. K. Ancutos, Krokuvos kašteliono Jonušo Antano Višnioveckio (1678–1741), Palenkės kašteliono žmonos Sofijos Potockos-Kosakovskos (~1692–1721), Polocko arkivyskupo Floriano Hrebniackio (1683–1762), Poznanės vyskupo Stanislovo Juzefo Hozjušo (1674–1738), Lenkijos Karalystės pastalininkių pusbrolių Jozafato (1694–1739) ir Fabiano Šaniavskių (1700–1734), Lenkijos Karalystės referendoriaus Antono Sebastijano Dembovskio (1682–1763), Starodubo seniūno Jono Kazimiero Bieganskio (1670–1733), Lukovo seniūno Pranciškaus Novosielskio bei Čluchovo seniūno Mikalojaus Kristupo Radvilos (1695–1715).

Laiškų rinkinyje matome ne vieną pavardę iš tos pačios šeimos: Sapiegos, pusbroliai Šaniavskiai, Radvilos, Sanguškos, Potockių šeimos moterys. Vis dėlto akivaizdu, kad daugiausia susirašinėta su K. S. Radvilos šeima ir giminėmis, kas neatsispindi kituose šaltiniuose. Tame vieninteliame laiške vyriausiasis sūnus Mikalojus Kristupas Radvila į J. M. Karpį kreipiasi kaip į malonybę ir brolių. Mirus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleriui, su J. M. Karpiu toliau ryšius palaikė K. S. Radvilos žmona O. K. Sanguškaitė-Radvilienė bei dukrė K. B. Radvilaitė-Branicka. Pastarosios vyras J. M. Karpiui rašė tik kartą, tačiau ji savo laiškuose kartais perduodavo nuo jo linkėjimus. K. B. Radvilaitė-Branicka laiškuose į J. M. Karpį kreipėsi „Pone“, „Brangus geradary“, „Senas drauge“, „Mano labai mylimas pone ir broli“ ir pan. Palyginus su J. M. Karpio oficialiais kreipiniais, šie daug švelnesni. Savo laiškuose ji rašė apie įvairius asmeninius reikalus, vyro sveikatą, prašė pagalbos tiek dėl savęs (pavyzdžiui, Vilniuje turėjo susitikti su laiške nenurodytais asmenimis ir prašė J. M. Karpio, kad šis juos užimtų, kol jie atvažiuos)<sup>25</sup>, tiek dėl kitų (prašė, kad padėtų jų kaimyno ir bičiulio Dobžynės klebono Boguckio seserėnui Godlevskuiui tapti koadjutoriumi toje pačioje klebonijoje ir kita)<sup>26</sup>. Kadangi laiškus tiek ji, tiek jos motina rašė jau po K. S. Radvilos mirties, galima teigti, jog, būdamas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio sekretoriumi, jis gana gerai užsirekomendavo ir gana artimai susibendravo su K. S. Radvilos šeima, ypač dukterimi, ir toliau jiems teikė paslaugas pagal poreikį.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio žmonos mergautinė pavardė nukreipia į kitą šeimą, palaikiusią ryšius su J. M. Karpiu. Daugiausia išsaugota P. K. Sanguškos – O. K. Sanguškaitės-Radvilienės brolio laiškų. Netgi nagrinėdami

25 1721/22 m. balandžio 23 d. K. B. Radvilaitės-Branickos laiškas J. M. Karpiui, Biržų muziejus „Sėla“, GEK 2236.

26 1723 m. gegužės 18 d. K. B. Radvilaitės-Branickos laiškas J. M. Karpiui, Balstogė, *Ibid.*

kitus šiame rinkinyje esančius laiškus, pastebime, kad J. M. Karpis lankydavosi P. K. Sanguškos rezidencijoje. Artimus ryšius pagrindžia ir keli išlikę laišškai nuo jo dešimtmečio sūnaus Jonušo Aleksandro. Juose prašoma J. M. Karpio pasirūpinti jo garderobu<sup>27</sup>. Atrodo, jog jis galėjo būti dešimtmečio berniuko globėjas. Taip pat išlikę, deja, tik du laišškai nuo Marianos Liubomirskaitės-Sanguškienės – Jonušo Aleksandro motinos ir Povilo Karolio žmonos. Be abejonės, J. M. Karpio ryšiai su Sanguškėmis užsimezgė per K. S. Radvilą.

J. M. Karpį su Krokuvos kaštelionu Adomu Mikalojumi Sieniavskiu taip pat susiejo Radvilų giminystė. Jis buvo K. S. Radvilos pusbrolis, kurio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris, perėjęs į Stanislovo Leščinskio pusę, prašė apsaugoti jo dvarus, o vėliau, siekiant grįžti į Augusto II pusę, buvo jo patarėjas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris konsultavosi su juo, kaip atsargiai įsilieti į valdovo aplinką<sup>28</sup>. Be to, jis turėjo vienintelę dukterį Mariją Sofiją, kurią buvo ketinama ištekinti už vyriausiojo kanclerio sūnaus Mikalojaus Kristupo Radvilos, kuris, deja, po kelionės iš Varšuvos susirgo ir mirė<sup>29</sup>. Tačiau po trejų metų mirusiojo brolis Mykolas Kazimieras Radvila susipažino su Krokuvos kašteliono dukterimi. Ši jam patiko ir jis nusprendė siekti jos rankos<sup>30</sup>.

Taip pat turime dar kelis laiškus iš vienos šeimos, tai Viktorijos Leščinskos-Potockos ir jos dukros Sofijos Potockos-Kosakovskos. Šios moterys su J. M. Karpiu tikriausiai susijusios per Juozapą Potockį, Viktorijos Leščinskos vyrą, kuris taip pat perėjo į Stanislovo Leščinskio pusę karaliaus rinkimuose<sup>31</sup>. Vis dėlto J. Potockio ir J. M. Karpio susirašinėjimas ar bendradarbiavimas nežinomas. Moterų laišškai atskleidžia gana artimą tarpusavio santykį ir laiškuose daugiau figūruoja bažnytinė tematika<sup>32</sup>. Aki-vaizdu, kad laiškų tuo laikotarpiu būta daugiau.

Šis Radvilų šeimos ir jų giminių susirašinėjimas su jau buvusiu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio sekretoriumi rodo, jog J. M. Karpis savo globėjui buvo ypatingiau už kitus nusipelnęs žmogus, nes, mirus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleriui, jis ir toliau palaikė ryšius su jo šeima, giminėmis bei artimos aplinkos nariais. Juolab jog dar tuo metu neturėjo įtakingų bažnytinių pareigų. Norėtusi ryšius akcentuoti per K. B. Radvilaite-Branicką, nes ji neturėjo jokių valstybinių pareigų kaip P. K. Sanguška, kaip ir nebuvo jungiančių sričių, bet buvo viena daugiausiai jam rašiusių asmenų.

27 1722 m. spalio 26 d. ir lapkričio 15 d. J. A. Sanguškos laišškai J. M. Karpiui, Liubartuvai, *Ibid.*

28 Andrzej Rachuba, *op. cit.*, p. 245.

29 Vika Veličkaitė, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didiko Mykolo Kazimiero Radvilos Žuvėlės kelionės pagal jo dienoraštį, in: *Darbai ir dienos*, 2015, t. 64, p. 33.

30 *Ibid.*, p. 33.

31 Andrzej Link-Lenczowski, Józef Potocki h. Pilawa. Prieiga per internetą: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jozef-potocki-h-pilawa-hetman-wielki-koronny> [žiūrėta 2021 01 14].

32 1721/22 m. kovo 7 d. ir balandžio 25 d. V. Potockos laišškai J. M. Karpiui, Stanislovai, Biržų muziejus „Sėla“, GEK 2236; 1721 m. vasario 26 d. S. Kosakovskos laiškas J. M. Karpiui, Bohoroščanai, *Ibid.*



Korespondencija padėjo nustatyti J. M. Karpiui rašiusius asmenis bei jo santykius su K. S. Radvilos šeima bei gimine. Vis dėlto tokioje gausioje įtakingų ir mažiau įtakingų žmonių apsuptyje atsiranda artimesnių, svarbesnių, įtaigesnių, lemtingą įtaką turinčių asmenų. Vilniaus vyskupo K. K. Bžostovskio laišakai parodė, kad jo globa leido J. M. Karpiui siekti aukštesnių bažnytinių pareigų.

Istoriografijoje yra puikiai žinomas J. M. Karpio posūkis į bažnytinę veiklą. Jis pradėjo savo karjerą kaip Lietuvos didžiojo kanclerio sekretorius ir vėliau buvo išventintas į kunigus tuo metu, kai Vilniaus vyskupu buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio bendražygis K. K. Bžostovskis. Jųdviejų susipažinimo aplinkybės nežinomos, tačiau pirmą kartą apie Vilniaus vyskupą jis užsimena jau minėtame 1704 m. laiške, rašytame S. Niezabitoškiui. K. K. Bžostovskis perdavė žinią, kad caras Petras I asmeniškai eina į Lietuvą nugalėti priešų Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje bei žadėjo blokuoti Rygą<sup>33</sup>. Tad greičiausiai jiedu susipažino K. S. Radvilos dėka. Šios pažinties ypatingumas atsiskleidžia minėtame laišku rinkinyje, kuriame rasti trylika Vilniaus vyskupo K. K. Bžostovskio laišku, rašytų 1720–1722 m. Laiškai trumpi, labai konkretūs, lakoniški, retai atskleidžiantys susirašinėjimo prasmę, ypač kai rašoma apie politinius reikalus. Laiškuose matyti J. M. Karpio lojalumas, pagarba bei rūpestis. Jųdviejų susirašinėjime nemažai dėmesio skiriama sveikatos problemoms ir jų pasekmėms aptarti.

J. M. Karpis į bažnytinę veiklą įsitraukė gana vėlai. 1716 m. Vilniaus akademijoje pradėjęs studijuoti teologiją, po trejų metų, 1719 m. rugpjūčio 15 d., buvo išventintas į kunigus<sup>34</sup>. Po išventinimo palaipsniui jis tapo Trakų klebonu, Vilniaus prelatu ir kustodu bei Lietuvos didžiuoju sekretoriumi. Tačiau istoriografijoje liko neužfiksuota kanauninko pareigybė. Tikrai bažnytiniuose šaltiniuose, kai J. M. Karpiui buvo patvirtintos kustodo pareigos, jis įvardijamas kanauninku<sup>35</sup>.

Būtent pirmieji Vilniaus vyskupo laišakai ir atskleidžia susiformavusias aplinkybes J. M. Karpiui tapti kanauninku. 1720 m. liepos 3 d. Vilniaus vyskupas važiavo į Vilniaus kanauninko laidotuves, kurios vyko Nesvyžiuje. Važiuodamas į laidotuves jis informavo J. M. Karpį apie kelis savo kelionės tikslus. Kadangi kanauninko vieta liko laisva, jis pasiūlė šią vietą J. M. Karpiui, jeigu jis tik norėtų ir turėtų ambicijų jos siekti. Tačiau iš laiško matyti, kad Vilniaus vyskupas atsakymo nelaukė, nes laidotuvėse dalyvaujantiems asmenims žadėjo rekomenduoti J. M. Karpį be konkurencijos bei žadėjo gauti patvirtinimą – antspauduotus dokumentus<sup>36</sup>. Matyti, kad Vilniaus vyskupas jau buvo nusprendęs, kas užims atsilaisvinusią kanauninko vietą ir dalyvaus kapituloje. Vis dėlto jis perspėjo

33 1704 m. spalio 3 d. J. M. Karpio laiškas S. Niezabitoškiui, Nesvyžius, AGAD, Archiwum Radziwiłłów, dz. V, syg. 6465/I, l. 7.

34 Rapolas Krasauskas, Karpis, in: *Lietuvių enciklopedija*, t. XI, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1957, p. 89.

35 Intronisatio Perill[ustris] Josaphati A° 1723, 1723, LMAB RS, F43-800, p. 1r.

36 1720 m. liepos 3 d. K. K. Bžostovskio laiškas J. M. Karpiui, kelyje, Biržų muziejus „Sėla“, GEK 2236.

J. M. Karpį, kad šis būtų kantrus, nes šiam reikalui reikia skirti daug pastangų, kuo Vilniaus vyskupas ir pasirūpins<sup>37</sup>.

Tačiau po 15 dienų atėjo antras laiškas su puikiomis naujienomis. K. K. Bžostovskis pranešė, kad Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakancleris Kazimieras Čartoriskis (1674–1741) palaimino J. M. Karpį dėl vakuojančios Vilniaus kanauninko vietos. Sprendimas patvirtintas ir antspauduotas. Vilniaus vyskupas taip pat antspaudavo sprendimą. K. K. Bžostovskis neslėpė džiaugsmo, kad šios pareigos atiteko būtent J. M. Karpiui. Siūlė skubėti pasinaudoti sėkme – *veni, prospera et regna* ir laukė atvykstančio<sup>38</sup>.

Gali būti, kad J. M. Karpis ar dėl vėluojančios korespondencijos, ar tiesiog nespėjo atrašyti Vilniaus vyskupui po gauto pasiūlymo, nes, kai jau buvo viskas nuspręsta ir patvirtinta, trečiajame laiške K. K. Bžostovskis atskleidžia mums J. M. Karpio nuogaštavimus. Perdavęs savo laišką per Vilniaus prelatą dekaną B. K. Gosievskį, jis rašė, jog nepasitiki savo jėgomis ir netikėjo, jog gali gauti kanauninko pareigas<sup>39</sup>. Matyt, jei ne vyskupo stumtelėjimas, kažin ar J. M. Karpis būtų siekęs kanauninko pareigų. Vyskupas dar kartą patvirtino, jog jau viskas nuspręsta, kad jis bent du prašymus siuntė ir kad Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakancleris K. Čartoriskis užantspaudavo raštą didžiuoju antspaudu. Todėl K. K. Bžostovskis siūlė paskubėti ir ruošti išventinimui<sup>40</sup>.

Praėjus keleriems metams J. M. Karpiui vėl atsirado galimybė sustiprinti savo padėtį. 1722 m. gegužės mėnesio laiške Vilniaus vyskupas K. K. Bžostovskis su išskirtiniu džiaugsmu sveikino J. M. Karpį, kuris nuo šiol teisėtai dalyvaus Kapitulos kolegijos darbe, ir nurodo, jog užleidžia savo vietą Maloningajam ponui<sup>41</sup>. Greičiausiai tokia situacija susiformuoja dėl prastėjančios Vilniaus vyskupo sveikatos ir siekio išlaikyti savo įtaką kapituloje. Pasitikėdamas J. M. Karpiu, K. K. Bžostovskis jį įtvirtina svarbioje padėtyje. Be to, kartu matome nuoseklų darbą įtvirtinant J. M. Karpio pozicijas Vilniaus vyskupijoje.

Įdomi detalė, kad gausėjant veikslo, J. M. Karpiui teko susidurti su jam nežinomais dokumentų tvarkymo būdais, todėl kreiptasi konsultacijos į Vilniaus vyskupą. Rugpjūčio mėnesio laiško priedaše K. K. Bžostovskis pateikia Vilniaus kanauninkui trumpą instrukciją: į bendrą archyvą eina nuorašas su paprastu antspaudu, o į dvasinį archyvą – nuorašas su aprašu ir didžiuoju Maltos kryžiaus antspaudu<sup>42</sup>. Akivaizdu, kad kanauninkas nežinojo dokumentų archyvavimo specifikos, todėl paprašė Vilniaus vyskupo patikslinimo.

Priešpaskutiniame 1722 m. laiške K. K. Bžostovskis prašo atnaujinti susirašinėjimą apie visus dalykus ir tiesiogiai liečiančius Vilniaus vyskupo dieceziją, nes tai

37 *Ibid.*

38 1720 m. liepos 18 d. K. K. Bžostovskio laiškas J. M. Karpiui, *Ibid.*

39 1720 m. liepos 28 d. K. K. Bžostovskio laiškas J. M. Karpiui, Vilnius, *Ibid.*

40 *Ibid.*

41 1722 m. gegužės 10 d. K. K. Bžostovskio laiškas J. M. Karpiui, Kinija prie Vilniaus, *Ibid.*

42 1722 m. rugpjūčio 9 d. K. K. Bžostovskio laiškas J. M. Karpiui, Verkiai, *Ibid.*

svarbu jų darbui. Taip pat pasidalija informacija, jog Smolensko vyskupas, kuriuo tuo metu buvo Karolis Petras Pančežinskis (*Karol Piotr Panczerzyński*, m. 1729), vyksta į Varšuvą ir gali pareikšti priekaištus<sup>43</sup>. Kaip matome, ne veltui K. K. Bžostovskis dėjo tiek pastangų į J. M. Karpį. Vilniaus vyskupas savo dieceziją buvo patikėjęs Vilniaus kanauninkui. Tai liudija ir R. Krasausko duomenys, jog Vilniaus vyskupo pavestas J. M. Karpis vizitavo vyskupiją<sup>44</sup>. Akivaizdu, kad ši patirtis buvo pritaikyta vėliau, tapus Žemaitijos vyskupu ir vizituojant savo vyskupiją. Deja, Smolensko vyskupo nepasitenkinimo priežastys neatskleistos, tačiau akivaizdu, kad jiems galimas skundas buvo neparankus.

Šie keli Vilniaus vyskupo laišakai pateikė mums svarbios informacijos apie J. M. Karpio bažnytinės karjeros žingsnius. K. K. Bžostovskio laišakai atskleidė susiformavusias galimybes Vilniaus kanauninko pareigoms ir Vilniaus katedros kapitulos kolegijos nario vietai gauti. Kartu šie laišakai atskleidė Vilniaus vyskupo santykį su J. M. Karpiu. Matyti, jog K. K. Bžostovskis leisdavo sau priimti sprendimus, susijusius su J. M. Karpio ateitimi, savo nuožiūra bei, žinoma, savo naudai. Akivaizdu, kad jis pasitikėjo būsimuoju kanauninku, todėl siekė savo šalininką paskirti į svarbias jau minėtas pozicijas. Be to, matyti, kad J. M. Karpis jau bendravo ir su B. K. Gosievskiu, kuris, kaip anksčiau minėta, vėliau palaikė jį siekiant kustodo pareigų. M. J. Ancuta, kuris irgi J. M. Karpį palaikė siekiant kustodo pareigų, 1717–1721 m. buvo K. K. Bžostovskio koadjutorius<sup>45</sup>. Šis nuoseklus Vilniaus vyskupo K. K. Bžostovskio darbas J. M. Karpio atžvilgiu rodo, kad jis turėjo savo planų. Ar galėjo K. K. Bžostovskis po savo mirties numatyti Vilniaus vyskupo postą J. M. Karpiui? Ar tai tebuvo siekis gerose pozicijose turėti patikimą pavaldinį?

J. M. Karpį ir K. K. Bžostovskį siejo kelios veiklos sritys. Jiedu daug metų priklausė K. S. Radvilos ratui. Išlikę K. K. Bžostovskio laišakai, ypač 1721 metų, rodo, kad mirus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleriui Vilniaus vyskupas ir J. M. Karpis toliau veikė Radvilų šeimos labui. Minėtų metų gegužės mėnesio laiške minima Bransko seniūnienė, t. y. Kotryna Barbora Radvilaitė-Branicka, kuri tvarko kažkokius reikalus. Akivaizdu, kad šiuose reikaluose dalyvauja tiek J. M. Karpis, tiek K. K. Bžostovskis, nes pastarasis norėtų žinoti apie jų baigtį<sup>46</sup>.

Kitas laiškas, nors dėl Vilniaus vyskupo sveikatos problemų trumpas ir neatskleistu turiniu, tačiau akivaizdu, kad K. K. Bžostovskiui gautos žinios iš J. M. Karpio kelia susirūpinimą ir viliamasi, kad šie rūpesčiai ir būgštavimai liks nepagrįsti. Taip pat patvirtina tarpusavio susitarimą, kurio laiške pakartoti negali<sup>47</sup>.

43 1722 m. rugsėjo 20 d. K. K. Bžostovskio laiškas J. M. Karpiui, Kinija prie Vilniaus, *Ibid.*

44 Rapolas Krasauskas, *op. cit.*, p. 89.

45 Juozas Tumelis, Motiejus Juozapas Ancuta. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/motiejus-juozapas-ancuta/> [žiūrėta 2021 09 09].

46 1721 m. gegužės 27 d. K. K. Bžostovskio laiškas J. M. Karpiui, Verkiiai, Biržų muziejus „Sėla“, GEK 2236.

47 1721 m. birželio 7 d. K. K. Bžostovskio laiškas J. M. Karpiui, Verkiiai, *Ibid.*

Nors informacija sunkiai identifikuojama, tačiau ji galimai susijusi su ankstesniame laiške minėtais K. B. Radvilaitės-Branickos reikalais.

K. K. Bžostovskis parodo susirašinėjimo su J. M. Karpiu svarbą, nes aplankęs tris skirtingus dekanatus paskutinei kongregacijai apsisotojo Gardine, kad nenutrūktų susirašinėjimas su J. M. Karpiu<sup>48</sup>. Laiško turinys atskleidžia, kad pastarasis Vilniaus vyskupui siuntė nemažai korespondencijos, nes jis yra labai dėkingas už gausią jos seriją. Prisipažįsta, kad jis to labai laukė, nes laiškuose pateikta informacija padėjo tvarkyti kunigaikštienės reikalus su Lietuvos dvaro paiždininkiu Juozapu Pranciškumi Sapiega (1679–1744)<sup>49</sup>. Laiške Vilniaus vyskupas atskleidžia, kad kunigaikštienės reikalai be jo pagalbos nesiklostė, nors ji dar kreipėsi į Lietuvos didįjį maršalą Aleksandrą Povilą Sapiegą (1672–1734) bei raštininką<sup>50</sup>.

Priklausymas Lietuvos didžiojo kanclerio K. S. Radvilos ratui ir tinkamas pareigų atlikimas įtvirtino tiek K. K. Bžostovskį, tiek J. M. Karpį plačioje ir įtakingoje Radvilų šeimoje. Užmezgti ryšiai nenutrūko net mirus K. S. Radvilai. K. K. Bžostovskio padėtis išliko tokia pati, kaip ir K. S. Radvilai esant gyvam. J. M. Karpio padėtis pasikeitė. Jis liko šeimos klientu, tačiau kol kas nerasta jokių duomenų, jog jis užėmė kokias nors pareigas pas kunigaikštienę ar jos vaikus.

Dar viena veiklos sritis, kurioje Vilniaus vyskupas ir J. M. Karpis veikė kartu, buvo politiniai reikalai. Viename iš laiškų K. K. Bžostovskis rašė J. M. Karpiui, kad pas jį buvo atvykęs Lenkijos Karalystės ginklininkas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lauko etmonas Stanislovas Ernestas Denhofas (1673–1728) prašyti jo palankumo artėjančiuose Polocko vaivados rinkimuose. Jis siekė, kad jam būtų suteikta Polocko vaivadija. Atvykimas buvo trumpas, tačiau labai naudingas ir vertingas ateities varžymuisi. Vilniaus vyskupas patvirtino, jog J. M. Karpis bus išsamiai informuotas apie šį susitikimą<sup>51</sup>. Matyti, kad K. K. Bžostovskiui šis susitikimas buvo naudingas ir jiems tinkama linkme. Prie šio laiško buvo pridėti konfidencialūs dokumentai, kurių nėra ir kurių turinys laiške neatskleidžiamas<sup>52</sup>. Galimai jie buvo susiję su Lietuvos lauko etmono vizitu.

Paskutinis išlikęs K. K. Bžostovskio laiškas J. M. Karpiui atskleidžia, jog jo siųstų laiškų turinys patiko Vilniaus vyskupui, nes teigė, jog buvo patenkintas nenutrūkstama korespondencija. Vilniaus kanauninkas pranešė, kad prasidėjo priešprieša tarp Krokuvos vyskupo K. F. Šaniavskio ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lauko etmono S. E. Denhofo. Vilniaus vyskupas J. M. Karpiui rašė, kad iš kitų šaltinių gauta informacija skiriasi nuo jo pateiktosios, tačiau vėliau žada atmetimo būdu išsiaiškinti, kuri yra teisinga<sup>53</sup>. Tačiau tų pačių metų spalio 24 d. Vilniaus vyskupas miršta.

48 1721 m. rugpjūčio 27 d. K. K. Bžostovskio laiškas J. M. Karpiui, Gardinas, *Ibid.*

49 *Ibid.*

50 *Ibid.*

51 1721 m. rugpjūčio 12 d. K. K. Bžostovskio laiškas J. M. Karpiui, *Ibid.*

52 *Ibid.*

53 1722 m. spalio 4 d. K. K. Bžostovskio laiškas J. M. Karpiui, Verkiai, *Ibid.*

Deja, laiškų politinė tematika išlikę tik keletas. Tačiau visiškai užtenka netgi šių kelių šaltinių pastebėti, kad J. M. Karpis ir K. K. Bžostovskis šioje srityje bendradarbiauja ne pirmus metus. Akivaizdu, kad Vilniaus vyskupas čia atlieka vadovaujančiojo vaidmenį. Bendri politiniai reikalai rodytų, kad judviejų politinė orientacija buvo vienoda ar bent jau panaši. Tiek vienas, tiek kitas išvystę plačius informacinius tinklus, kuriuos pasitelkia, siekiant visapusiškai suprasti situaciją. Tarpusavyje derindavo veiksmus bei turėjo savo susirašinėjimo kalbą.

Vilniaus vyskupo K. K. Bžostovskio ir J. M. Karpio susirašinėjimas atskleidė, jog istoriografijoje neužfiksuotas J. M. Karpio karjerai ir veiklai didelę įtaką turėjęs santykis. Akivaizdu, kad K. K. Bžostovskio ir J. M. Karpio bendradarbiavimas prasidėjo, kai pastarasis dirbo K. S. Radvilai. Susiformuoti tokiems santykiams ir sukurti savo susirašinėjimo kalbą, suprasti temą iš kelių žodžių reikėjo nemažai laiko. Korespondencija parodo, kad Lietuvos didžiojo kanclerio suformuota aplinka ar paskirti jos asmenys, šiuo atveju J. M. Karpis ir K. K. Bžostovskis, išlaikė ryšius su K. S. Radvilos šeima ir toliau veikė jų labui. Vilniaus vyskupas K. K. Bžostovskis turėjo didelės įtakos J. M. Karpio dvasininko karjerai – įtvirtino jį Vilniaus vyskupijoje, kas buvo svarbu siekiant tolimesnių pareigų. Deja, nežinome K. K. Bžostovskio ateities planų J. M. Karpio atžvilgiu. Vilniaus vyskupas jį pasirinko, nes juo pasitikėjo bei galėjo daryti jam tam tikrą įtaką. K. K. Bžostovskis ir J. M. Karpis vienas kitam talkino ir kartu veikė ne vienoje srityje. Šiuose santykiuose svarbus rodiklis buvo intensyvus judviejų bendradarbiavimas politiniuose reikaluose, kuriuose jie jau buvo įgudę tvarkytis.

## Išvados

J. M. Karpio patekimas į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio aplinką turėjo tiesioginės ir teigiamos įtakos jo karjerai. Jis puikiai sugebėjo išnaudoti jam tekusias galimybes savo naudai. Įgijo K. S. Radvilos pasitikėjimą, tvarkė tiek jo asmeninius, tiek politinius reikalus. K. S. Radvilos dėka J. M. Karpis susipažino su Abiejų Tautų Respublikos bei Švedijos valstybių valdovais, aukščiausiais pareigūnais ir dalyvavo svarbiausiuose politiniuose įvykiuose. Būtent Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio dvare jis įsiliejo į valstybės politinę erdvę. K. S. Radvilos sprendimas padaryti jį savo rezidentu šalia valdovo Stanislovo Leščinskio J. M. Karpiui sudarė sąlygas iš K. S. Radvilos aplinkos patekti į kitą, valdovo, aplinką, taip sustiprinant savo pozicijas bei įsiliejant į įtakingų pareigūnų ratą. Akivaizdu, jog jo padėtis ryšiams megti buvo palanki. Vis dėlto nustatyti to meto ryšiai neturėjo ryškaus teigiamo postūmio J. M. Karpio karjerai. Nerasta duomenų, jog Slucko valdų administratorius S. Niezabitozskis, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakancleris S. A. Ščiuka ar Kulmo pakamaris J. Z. Rybinskis būtų prisidėję prie J. M. Karpio karjeros kilimo, būtų užtarę ar rekomendavę kokioms nors pareigoms. Pakancleris S. A. Ščiuka gana greitai mirė – 1710 m., o ryšiai su S. Niezabitozskiu ir J. Z. Rybinskiu aptinkami tik pirmajame etape.

Išlikusi korespondencija rodo, kad J. M. Karpis, be ryšių su įvairaus tiek bažnytinio, tiek politinio rango asmenimis, buvo įsitvirtinęs K. S. Radvilos šeimos ir jos giminių Sanguškų rate. Iš visų užmegztų ryšių, dar karjeros pradžioje būnant Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio aplinkoje, akivaizdžiai globėjiški ir naudingi veiklos atžvilgiu buvo su Vilniaus vyskupu K. K. Bžostovskiu. Nėgana aktyvaus bendradarbiavimo politiniais reikalais, jis įtvirtino J. M. Karpį Vilniaus katedros kapituloje, kas buvo akivaizdžiai naudinga vėliau pastarajam siekiant aukštesnių bažnytinių pareigų. Be to, artimi jų santykiai ir J. M. Karpio lojalumas atsispindi laiškuose išreikštu rūpesčiu dėl Vilniaus vyskupo sveikatos ir nenusigręžiant nuo jo net ligos metu. Deja, politinis judviejų bendradarbiavimas, siekiami tikslai liko neatskleisti.

### Publikuoti šaltiniai ir literatūra

Valančius Motiejus, *Raštai*, t. II, Vilnius: Vaga, 1972.

Dygdala Jerzy, *Przy boku króla Stanisława Leszczyńskiego (1706–1709): Wyprawy do Saksonii i Litwy w latach 1706–1708*, Warszawa: Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, 2018, t. I.

Gierowski Józef, Karp Józef Michal, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XII/1, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1966, p. 94–95.

Karp Sławomir, Zagarnięce Zamościa przez szwedów w roku 1704 w świetle relacji Jozafata Michała Karpia, podstolego Smoleńskiego. Przyczynek do historii miasta, in: *Sudia z Dziejów Wojskowsi*, t. II, Białystok: Muzeum Wojska w Białymstoku, 2013, p. 71–78.

Krasauskas Rapolas, Karpis, in: *Lietuvių enciklopedija*, t. XI, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1957, p. 89.

Link-Lenczowski Andrzej, Józef Potocki h. Pilawa. Prieiga per internetą: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jozef-potocki-h-pilawa-hetman-wielki-koronny> [žiūrėta 2021 01 14].

Pangonytė Rugilė, Keletas Žemaičių vyskupo Juozapo Mykolo Karpio biografijos bruožų, in: Juozapo Mykolo Karpio „Ganytojiškas laiškas Žemaičių vyskupijos dvasininkams“, parengė Arvydas Pacevičius ir Vacys Vaivada, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 181–214.

Rachuba Andrzej, Karol Stanisław Radziwiłł h. Trąby, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXX/2, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1987, p. 240–248.

Veličkaitė Vika, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didiko Mykolo Kazimiero Radvilos Žuvelės kelionės pagal jo dienoraštį, in: *Darbai ir dienos*, 2015, t. 64, p. 29–47.

**RUGILĖ PANGONYTĖ** – Klaipėdos universiteto doktorantė. Tyrinėjimo sritis – XVII a. pabaigos – XVIII a. pirmosios pusės Abiejų Tautų Respublikos politinė istorija, Žemaičių vyskupo Juozapato Mykolo Karpio (1679–1739) politinė ir bažnytinė veikla. Atstovaujamos institucijos: Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis.

Elektroninis paštas [rugiagele\\_p@yahoo.com](mailto:rugiagele_p@yahoo.com)

THE BEGINING OF JUOZAPATAS MYKOLAS KARPIS' CAREER  
IN THE CIRCLE OF KAROLIS STANISLOVAS RADVILA,  
THE CHANCELLOR OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA

**RUGILĖ PANGONYTĖ**

Klaipėda University

In the eighteenth century an individual would realize oneself by being a part of a wider group of people. A successful career in the state service would be impossible by just having some connections. A great example of this theory is Juozapas Mykolas Karpis (1679–1739), who in the beginning of the career was able to enter the circle of the Chancellor of the Grand Duchy of Lithuania Karolis Stanislovas Radvila (1669–1719). Seemingly, K. S. Radvila and his circle had a big influence on the further career of J. M. Karpis. This assumption is based on a source found in the Sėla Museum of Biržai. This source is comprised of the letters from various people written to J. M. Karpis in 1720–1722, when he worked in the episcopate of Vilnius. Some letters are from the years prior to that. It is a new source for historiography, and the letters enrich the research on J. M. Karpis with new information. They reveal his work and, most importantly, the environment in which he acted. Many of the names were not mentioned in the research on J. M. Karpis earlier. So, the main aim is to identify the connections forged in the circle of the Chancellor of the Grand Duchy of Lithuania and their influence to J. M. Karpis' career. Next in this research, after a short presentation of the direct influence of K. S. Radvila to J. M. Karpis' career, the environment is explored in which J. M. Karpis was most active and a few important figures that helped him to reach higher positions are identified. It is important to mention that in this article we analyse two separate periods of J. M. Karpis' life to show the lasting links between those two episodes. Hereby, the method of prosopography comes handy. It helps to find connections between J. M. Karpis, his patron K. S. Radvila and the people mentioned in the letters. This kind of analysis allows for the separation of the most important individuals in his circle and tracking the impact of K. S. Radvila to J. M. Karpis' career.

Key words: the Chancellor of the Grand Duchy of Lithuania Karolis Stanislovas Radvila; Juozapas Mykolas Karpis; the Bishop of Vilnius Konstanty Kazimierz Brzostowski; clients of the Radvilas, secretary of the Chancellor of the Grand Duchy of Lithuania; Vilnius Diocese; the Bishop of Samogitia.